

Katja

Pitkää

WSOY

ikävää

Kaukonen

Katja Kaukonen

Pitkä
ikävä

*Werner Söderström Osakeyhtiö
Helsinki*

Kiitos
Alfred Kordelinin säätiö
WSOY:n kirjallisuussäätiö
Taiteen edistämiskeskus, kirjastoapurahalautakunta
Suomen Kulttuurirahasto, Matti ja Aila Häkkisen rahasto
Taiteen edistämiskeskus, Pirkanmaan taidetoimikunta

© KATJA KAUKONEN JA WSOY 2024
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
ISBN 978-951-0-50320-1
PAINETTU EU:SSA

Venäjän keisari Nikolai II rakennutti vuosina 1914–1917 Pietari Suuren kunniaksi nimetyn merilinnoituksen, joka suojaisi pääkaupunki Pietaria lännestä tulevilta hyökkäyksiltä. Linnoitus ulottui laajimmillaan Hiidenmaalle, Saarenmaalle, Saaristomerelle ja Ahvenanmaan luoteisnurkkaan. Rakentamiseen osallistui noin 100 000 palkattua ja pakkotyöhön otettua miestä.

Laidunsaari Örö kuului Pietari Suuren merilinnoitusketjuun. Saaresta tuli Venäjän suljettu sotilasalue, ja Öröhön oli siitä lähtien ulkopuolisilta pääsy kielletty. Saaren rakennettiin mukulakivettyjä teitä, kapearaiteinen rautatie, kolme tykkipatteria, ammusvarastoja, tulenjohtotorneja, valonheitinaseamia, sähkökeskuksia, kasarmeja, laitureita, eläinsuojia, asuinrakennuksia, ruokakellareita, ruokaloita ja kaivoja.

Itsenäistymisen jälkeen Suomen valtio pakkolunasti Örön vesialueineen saaristolaisilta. Suomen puolustusvoimat hallitsi saarta ja käytti sitä koulutus- ja vartiolinnakkeena. Örössä asui Puolustusvoimien henkilökuntaa perheineen, ja lapsille rakennettiin oma koulu. Saaren varusmieskoulutus lakkautettiin vuonna 2006. Örö avautui matkailijoille vuonna 2015, kun se siirtyi Metsähallitukselle ja liitettiin osaksi Saaristomeren kansallispuistoa. Puolustusvoimat käyttää saarta yhä harjoitus- ja valvontatarkoituksiin.

Örö sijaitsee ulkosaaristossa Varsinais-Suomessa ja kuuluu Kemiönsaaren kuntaan.

»Mutta mihinkä ihminen ikävästään
ja rakkaudestaan pääsee?»

(AINO KALLAS: MUUAN RAKKAUSTARINA.
Teoksessa *Vieras veri. Rakkausnovelleja*. Otava 1921.)

LÄHTÖHETKELLÄ

»PITEMPIAIKAISTA ANSIOKASTA työtä korotetuilla hinnoilla! Kiireellisesti tarvitaan suurempi määrä kunnollisia eri alan työmiehiä, kuten porareita, seppiä, ulkotyömiehiä, kivityömiehiä, kirvesmiehiä ym. Ilmoittauduttava Oy. Granitin konttoriin Turussa, Arseninkatu 22. Huom. vapaa matka työpaikalle niille, jotka ovat työssä vähintään kuukauden.»

»Kiireellisesti lähdän, korotetuilla hinnoilla en harkitse hetkeäkään. Isä käänsi minulle selkensä jo illalla ja heräsi varhain aamuyöllä töihinsä, ei edes hyvästiä sanonut. Äiti pakkasi mukaani piimäpullon, ruisleivän ja purutupakkaa, ei katsonut silmiin, niin pettynyt on taas poikaansa, mutta onhan heillä Aune ja Unto. Minä olen aikuinen mies ja sanani mittainen. En ole luvannut heille mitään. Annalle olen luvannut ja siitä pidän kiinni. Annasta minä pidän kiinni, ja Anna pitää kiinni minusta, sillä me olemme erottamattomat.»

»Kun nousimme aamulla vuoteesta, Juho kehotti sulkemaan ikkunan, mutta minä jätin sen auki ja seisoin oviaukossa katsomassa, kuinka valo piirtyi lattialle ja

tuuli kieputti ilmaan kuolleita perhosia. Tuuli ja valo saavat muuttaa vinttihuoneeseemme, kolistella, kirmata ja rakastaa talon väen yläpuolella enemmän kuin me koskaan rohkenimme. Anoppi piilotti kenkäni, mutta ei hän pysty meitä erottamaan. Minä pyyhin saven jaloistani ja puserrun Juhon kylkiluuhun kiinni, hänen sydämensä päälle minä asetun ja matkaan hänen mukanaan. Minä asun hänen kanssaan saarella ja pysyn piilossa, niin olen hänelle luvannut. Hän lupasi rakentaa meille ikioman kodin, kunhan koittaa paluu mantereelle. Hän lupasi, ettei koskaan hylkää minua. Minä ikävöin Juhoa jo nyt.»

»Patteri, viisi laukausta omaan tauluun omaan tahtiin. Saa ampu! Tuli seis! Tuliko häiriöitä? Jäikö ampumattomia? Lipas – irrota, liikkuvat taakse. Tarkastetaan aseet.»

»Armeijamuistot sikseen. Tarkastetaan tärkeimmät matkatavarat: kamera, muistikortit, akku, kännykkä, laturi, auton avaimet, kyypakkaus, särkylääke, hiekat ja eväät. Riittävätkö eväät? Matkaa Kasnäsin satamaan 253 kilometriä, arvioitu matka-aika ilman pysähdyksiä kolme tuntia yhdeksäntoista minuuttia, kahvitauon kanssa noin neljä tuntia. Lisäksi venematka yhteysaluksella saareen noin 45 minuuttia. Kuinka monta vuotta siitä on, kun lähdin Öröstä ja pääsin siviiliin? Voiko siitä tosiaan olla jo niin kauan?»

»Antti haluaa muistella armeija-aikoja, kuvata perhosia ja palauttaa hiekat. Minä haluan kokea, miltä Örö tuntuu. Haluan tavoittaa saman kuin Anna ja Juho. Olivatko he

molemmat saarella? Haluan tavoittaa Annan – ja Antin, haluan, että hän riisuu minut. Haluan, että saari riisuu minut. Aion kulkea siellä paljain jaloin. Ihmisen pitää olla rehellinen, paljas ja avoin, pitää riisua haarniskat. Muuten ei voi rakastaa. Minulla on enemmän odotuksia kuin Antilla. Miten saamme sovitettua kolmeen päivään kummankin toiveet? Riittääkö siihen edes ihmisikä? Siksikö minä kaiken aikaa kaipaan? Jonkun toisenko ikävää minä kannan?»

12. KESÄKUUTA 2020

INGA TÄHYILI saarta veneen kannelta: kallioita, puita, laiturit kuin kalanruodot, punaiset rantarakennukset, lintuja maiseman yllä. Vieraslaituriin oli kiinnitetty kaksi purjevenettä, toisen kannella nautittiin poutasäästä eikä piitattu saareen saapuvista. Päivettynyt nuoripari odotti laiturilla telttapussin ja rinkkojen kanssa paluuta mantereelle. Tyttö seisoi paljasjaloin, kengät oli sidottu nauhoilla toisiinsa, ja ne roikkuivat hänen kaulallaan, eivät kuristaneet. Poika silmäili häntä raukeana. Noin Antti-kin oli joskus katsellut Inгаа.

Satamakahvilasta, punaisesta mökistä rantakallioiden kupeesta, kuului astioiden kilinää. Antti nousi veneestä. Inga viivytteli ja mietti, pitäisikö heidänkin nukkua tellassa selkä vasten Öron kamaraa, tuntea saaren muodot ja viileä yöpuoli. Vai riittäisikö, että Inga houkuttelisi Antin päiväsaikaan paahteisille kallioille ja he ottaisivat saaresta vain valoisan ajan lämmön mutta lepäisivät yönsä mukavasti talon suojissa kuin olisivat kotona mantereella? Sillä, vaikka kummallakin oli kytköksiä saareen, he eivät olleet yhtä sen kanssa vaan pelkkiä kävijöitä, turisteja, jotka pitäisivät etäisyyttä eivätkä siksi oppisi tuntemaan

sitä. Mutta kenties he ostaisivat saaren nimellä varustetut emalimukit näyttääkseen, että Örössäkin oli käyty, ja pujottaisivat mukinkorvan kuin kihlasormuksen sormensa ympärille vakuudeksi saaren valloittamisesta.

Antti suostuisi telttailuun, Antti suostuisi mukien ostamiseen, Antti suostui kaikkeen, Inga mietti, kiristi kengännauhojaan ja katseli maisemaa, antoi Antin mennä edeltä ja telttailijapariskunnan odottaa vielä hetken veneeseen pääsyä.

Antti seisoi jo kauempana laiturilla kädet kohotettuina, laukaisi kameran ja varasti palan maisemaa laitteen sisuksiin. Marraskuussa, kun valtava ikävä alkaisi taas louhia mieltä, he sammuttaisivat valot, heijastaisivat maisemia olohuoneen tahrattoman valkoiselle seinälle ja istuisivat sohvalle vaitonaisina katselemaan kuvia. Sinne, oman kodin rakenteisiin, heille muodostuisi pala palalta ikioma saari. Korkeat aallot vyöryisivät huoneisiin, tummanharmaat rantakalliot peittäisivät kokonaisen seinän ja pitäisivät heidän kotiaan pystyssä. Metsälaitumelta saapuisi lammasmaa ihmettelemään heitä. Inga nousisi sohvalta, jättäisi pimeän huoneen ja kävelisi yhtä aikaa sekä talossa että varjona saarimaisemassa, katoaisi kummankin uumeniin.

Mutta nyt he olivat kaksin Örössä ja Inga teki vihdoinkin tilaa telttailijapariskunnalle, nuorelle Ingalle ja nuorelle Antille, jotka palaisivat mantereelle, eläisivät heidän elämänsä, tulisivat tänne kahdenkymmenen vuoden kuluksensa ensimmäistä kertaa yhdessä, näkisivät vanhan pariskunnan odottamassa laiturilla, naisen paljain jaloin,

puhki kuluneen kenkäparin roikkumassa hänen kaulansa ympärillä, miltei kuristamassa.

Keski-ikäinen Inga veti syvään henkeä ja nousi veneestä.

Annan ja Juhon saari, hän mietti ja astui laiturille.

KESÄKUU 1916

ANNA ISTUI ulkoportilla ja siristeli silmiään. Hän veti hameen helman paljaiden jalkojensa suojaksi ja alkoi unelmoida.

Oli kolean kirkas kesäpäivä. Örön täytti rakentamisen kolke. Anna oli tullut ulos varastohuoneesta, hänen ja Juhon pikku saarikodista, heti varhain aamulla, kun parakki oli tyhjentynyt työmiehistä. He eivät saapuisi takaisin ennen iltaa. Anna oli jo tehnyt päivän askareet, pessyt pyykit ja ripustanut narulle, tuolla ne nyt liehuivat ja kaulailivat merituulella.

Anna jatkoi haaveiluaan. Nyt hän ja Juho olivat yhdessä mantereella. Meteli ei ollutkaan enää linnoitustyön vaan kodin rakentamisen ääntä. Hän kuvitteli Juhon maisemaan kohoavan uljaan rakennuksen liepeille itsevarmana, osaavana ja puuhakkaana. Hän näki seinät, jotka nousivat vauhdilla pystyyn, ja ikkunat, joita oli monta. Talo täyttyisi valosta, Anna availisi ovia ja päästäisi valon tulvimaan huoneesta toiseen. Hän unelmoi katon, lieden ja kauniit uunit, jotka pitäisivät heidät lämpiminä, ja kammarin seinille ruusutapetit. Koska haaveesta tulisi vihdoin totta?

Anna laski jalat maahan. Hyinen kamara pisteli jalkapohjia. Hän katseli kuoriaista, joka ei päässyt etenemään pihamaalla. Hän poimi sen kämmenelleen räpikäimään, ihaili ötökän kiiltävää haarniskaa, laski soturin ruohikon reunaan ja seurasi sen kompuroivaa kulkua.

Ilmassa leijui sateen tuoksu. Öron yllä lipui valtava musta pilvi, joka peitti kohta auringon. Pietari Suuren haamu yritti levittäytyä kaikkialle ja huusi niin, että koko saari kumisi:

»Merilinnointi kantaa minun nimeäni! Älkää luulko, että pysyisin poissa! Minä en suostu lepäämään kuolleenakaan!»

Anna pelästyi ääntä ja katsoi ylös.

»Pilvihän se vain on, ja minä kun luulin zeppeleiksi», hän puhui itsekseen ja muisti posetiivarilta saamansa onnenlehden ennustuksen: »*Sinun tähtesi peittyy pilveen.*»

Äkkiä tuli pimeä, taivaalta putoili sadepisaroihin. Oli kiirehdittävä keräämään pyykkiä narulta. Tuolla kiikkui Juhon vaatekerta, jonka hän saisi pukea päälleen uuden viikon käynnistyessä, ja piilossa Juhon vaatteiden takana kuivui Annan kuukautisvereen tahriutunut alushame, jonka sappisaippua oli pesyt puhtaaksi. Anna oli kaatanut pesuvien maahan käärmeenpistonrytin juurelle, antanut verensä saarelle.

Pilvihaamu ei ymmärtänyt, miksei Anna juossut karkuun.

»Tämä on miesten saari! Täällä varaudutaan vihollisen hyökkäykseen. Täällä räjäytetään, louhitaan, pirstotaan ja linnoitetaan. Täällä ei istuta neula kädessä ja har-

sita kokoon. Oletko kuriton kuten siskoni Sofia? Kiirehdi lastesi, pikku alokkaittesi luo, joudu loitolle täältä!» Pietari Suuren haamu jyrisi.

Anna riipi pyykkejä narulta ja pyyhki välillä silmäkulmiaan paidan reunaan. Sää muuttui saarella aina niin äkisti. Äsken oli vielä paistanut, nyt oli myrskyä enteileviä, ilkeitä pilviä. Hän polki jalkaa, pui taivaalla leijuvalle varjolle nyrkkiä ja kuiskasi:

»Täällä minä nyt kuitenkin olen. Sille ei kukaan mahda mitään.»

Pilvi ei vastannut. Anna kuuli pelkkää kohinaa. Maisema kumisi ja paukkui. Korkeuksista varisi maanalaista ja mennyttä, kivipölyä, luutomua, haudattuja unelmia. Taasko räjäytettiin, vai kuuluiko meteli taivaalta? Anna ei jäänyt katselemaan. Hän ehti rakennuksen suojiin ennen kuin tuuli yltyi ja hyinen puhuri pyyhkäisi saaren yli. Pietari Suuren haamu lennähti kauas ulapalle ja lähti leijumaan luoteeseen kohti Katanpään linnaketta. Örössä työskentelevät miehet saivat silmänsä täyteen tomua ja painuivat hetkeksi maata vasten, sillä tuuli oli kaataa heidät nurin.

I 2. KESÄKUUTA 2020

ANTTI OHITTI rantakahvilan. Penkillä istui nuori nainen, joka osoitti häntä ja huusi kauempana merelle tähyilevälle naiselle:

»Onko se hän?»

Nainen hymyili, ei vastannut, huomasi laiturilta saapuvan Ingan katseen ja heilautti kättään. Ele näytti tervehdykseltä. Huoleton, harmiton käsivarsi vispasi helteistä, seisahdanutta ilmaa. Tuuli nousi, tumma pilvimassa liikahteli laiskasti kaukana ulapalla ja alkoi matkansa kohti saarta. Heinikon suojuissa nukkuvat kyyt heräsivät.

Inga nyökkäsi naiselle ja harppoi Antin kiinni.

»Tunnetko sinä heidät?» Inga ihmetteli.

Antti kiirehti eteenpäin, piileskeli kameransa takana eikä vastannut. Inga ehti vierelle, ohitti hänet ja toisti kysymyksen. Antti kohautti hartioitaan. Inga jäi odottamaan, antoi miehensä kadota kameran taakse, pysyä vaiti, viivytellä, palata muutaman metrin taaksepäin, saavuttaa, jäädä taas jälkeen. Näin he etenivät kuin joku olisi nykyntä heitä eteen, taakse, kätkenyt, paljastanut, pyörittänyt myötäpäivään, vastapäivään, ympäri ja uudestaan. Huomasiko Inga vasta nyt, miten he liikkuvat yhdessä: lähestyen, perääntyen, vältellen, hapuillen, ennalta-arvaa-

mattomasti tasaisen ja eteenpäin vievän yhteisen liikkeen sijaan?

Inga pudisteli päätään hämillään ja sanoi:

»Olin ajatellut Örön ihan toisenlaiseksi, suunnatkin. Minulla oli selkeä mielikuva siitä. Nyt pää on pyörällä ja on vaikea asettaa tätä uutta kuvaa sen päälle. Voiko maisemaan pettyä? Vai ovatko kuviteltu tai ajateltu ja olemassa oleva aina kaksi erillistä paikkaa?»

Antti olisi voinut kysyä Ingalta, millaisena hän oli mielessään nähnyt Örön ja millaisena näki sen nyt. Antti ei kysynyt, ei vastannut, ei sanonut mitään. Hän osoitteli maisemaa kamerallaan ja laukaisi. *Naks, naks, naks.*

Mitä Inga olisi vastannut, jos Antti olisi kysynyt?

»En pysty kertomaan, kuva karkaa vauhdilla ulotumattomiin. Aivan niin kuin sinäkään et ole se, kenet ensimmäisellä kerralla tapasin.»

Niinkö hän olisi sanonut?

Inga katseli asfalttia kenkiensä alla. Hän oli luullut, että saaren kaikki tiet olivat mukulakiveä. Antti vilkaisi taakseen ja sanoi kaihoisesti:

»Ei tullut päivystävä upseeri tällä kertaa laiturille vastaan, tai *peeuksi* häntä sanottiin.»

Inga ei kuunnellut Anttia vaan mustarastasta. Hän seisoi silmät kiinni ja nautti siitä, että satama-alueen eloisuus oli jäänyt taakse. Örössä ei ollut juurikaan ollut pysyvää asutusta. Saareen oli sotien jälkeen tultu asumaan vain töiden vuoksi, myös perheiden kanssa, tai asepalvelukseen, ihmiset olivat alinomaa vaihtuneet. Maisema oli ottanut heitä vastaan ja lähettänyt lopulta mat-

koihinsa. Inga ei tiennyt, kuinka kauan Juhon saaripesti oli kestänyt. Oliko Annakin seissyt täällä silmät kiinni, haistanut saman meri-ilman, paahteiset kalliot, lehtomet-sän kostean viileyden? Vai oliko Anna ollut toisenlainen: toimelias, puuhakas ja aikaansaava, keskittynyt näkyvään, pudistellut päätään aistimiselle? Olisiko sille ollut edes aikaa? Miltä maisema oli silloin näyttänyt? Inga tiesi, että ainakin saaren eteläkärki oli ollut aiempien vuosien hakuiden takia liki autio. Mutta oliko jossakin puita, jotka olivat nähneet maan tasalta Annan ja katselivat nyt korkeuksista Inгаа, huomasivat yhtäläisyyttä ja luulivat, että Anna oli tullut takaisin?

»Minä olen Inga. Annaa ja Juhoa ei enää ole», Inga kuiskasi, hän ei halunnut Antin kuulevan. Antti oli järkevä, hymyilisi Ingalle mutta ei kertoisi, mitä oikeasti ajatteli.

»Muistin, että tässä kohtaa olisi kasvanut vain mäntyjä», Antti sanoi ja odotti, että Inga olisi reagoinut, kysynyt häneltä jotakin. Hän sentään tiesi saaresta enemmän kuin Inga. Hänhän oli jo kertaalleen kokenut sen.

»Niin,» Inga sanoi sen sijaan, poikkesi yhtäkkiä polulta ja siveli orjanruusun vaaleanpunaisia terälehtiä lumoutuneena.

»Kasvoikohan täällä villirusuja jo silloin?» Inga kysyi.

»Olin kesällä täällä vain viikon RUKin leirillä. En muista siltä ajalta ruusuja, en muista edes perhosia. Tulin syksyllä tänne uudestaan kokelaaksi. Silloin kyyt hakeutuivat kaikkialle, niitä vilisteli sisätiloissakin kasarmin lattoilla. Ihme, ettei ketään pistänyt.»

»Linnoituksen rakentamisen aikaa mietin. Ihailikohan Annakin täällä ruusuja? Siksikö heidän kotinsa seinällä oli ruusutapetti?» Inga pohti ääneen.

»Näen vieläkin painajaisia niistä käärmeistä», Antti sanoi.

Kysy minulta jotakin, Inga mietti ja puikkelehti nopeasti takaisin polulle Antin luo. Kysy, miltä minusta tuntuu *vihdoin* olla täällä. Kysy minulta jotakin, Antti mietti ja ojensi Ingalle kätensä. Kysy, miltä tuntuu olla *taas* täällä. Kumpikaan ei kysynyt. Siitä huolimatta he jatkoivat matkaa käsi kädessä.

*Maaginen romaani
kahdesta avioparista
kahdella eri vuosisadalla
ja lumoavasta
linnoitusaaresta,
joka yhdistää ja erottaa.*

Vuonna 1916 Juho palkataan linnoitustöihin Örön saareen, joka on Venäjän keisarikunnan suljettua sotilasaluetta. Pietari Suuren haamu valvoo itäisellä taivaalla, ja yöllä seireenin laulu hukuttaa jonkun onnettoman. Juho on hiljattain avioitunut Annan kanssa, ja heidän välillään on erityinen yhteys.

Kesällä 2020 Inga ja Antti viettävät viikonlopun Örössä. Antti muistaa saaren varusmiesajaltaan, ja Inga etsii sieltä merkkiä Annasta, josta on suvussa vaiettu. Toisiaan Antin ja Ingan on vaikea kohdata.

Mukulakivillä päällystetty tie, Pitkä Ikävä, kulkee läpi saaren ja sukupolvien.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-50320-1